

Kaja Tratnik

METODE DELA NA TERENU

ŽELENI ODNOS MED TERENSKIM DELAVCEM IN UŽIVALCI NEDOVOLJENIH DROG

Popolnoma jasno je, da terenski delavec ne more opraviti svojega dela, če z uživalci drog ne vzpostavi dobrega odnosa. To pomeni, da mora nastopati tako, da ga uživalci drog razumejo in doživijo kot osebo, ki jim resnično pomaga na tak način, kakršen jim je resnično potreben. Uživalci drog morajo popolnoma zaupati terenskemu delavcu, in sicer tako s profesionalnega kot s človeškega vidika. Zelo pomembno je, da je terenski delavec pri opravljanju svojega dela diskreten in da se lahko uživalci zaneajo na njega.

Zato je pomembno, da terenski delavec ne le razume problem uživanja nedovoljenih drog in terensko delo samo, ampak mora razumeti vsakega posameznega uživalca in biti empatičen do njega. Tak odnos med terenskim delavcem in uživalci drog je nujen pogoj za dobro terensko delo.

Vzpostavljanje pozitivnega odnosa je osnovno orodje, s katerim terenski delavec uresničuje srednjeročne in dolgoročne cilje. Zelo pomembno je razumeti, da tak odnos ni dogodek, pač pa *proces*, ki lahko traja različno dolgo. Pomembno je razlikovati stik od odnosa.

FAZE ODNOSA

FAZA PRVIH STIKOV

Prvo srečanje terenskega delavca z dotlej neznanim uživalcem drog je temelj za gradnjo prihodnjega odnosa. Prvi stik praviloma zaznamuje veliko dvomov in nezaupanja

uživalcev drog. Zato je prav, da v fazi prvega stika terenski delavec nastopi tako, da ga uživalec drog doživi kot iskrenega, dobronamernega in sposobnega. Zelo pomembno je, da terenski delavec v tej fazi ne vsiljuje pomoči, ampak da se zaveda, da je to samo faza spoznavanja, katere cilj je pridobivanje zaupanja, ki bo omogočilo nadaljne stike. Če terenski delavec nastopi na napačen način, je velika verjetnost, da se bo uživalec drog izogibal nadaljni komunikaciji z njim.

V tej fazi je tudi pomembno, da terenski delavec oceni dejanske motive uživalcev drog za nadaljevanje kontaktov ter presodi, ali bo uživalec sprejel pomoč terenskega delavca, ali pa išče druge oblike pomoči.

Ta faza je obremenjena tudi z številnimi negativnimi projekcijami, ker uživalec drog poskuša umestiti terenskega delavca v svoje predsodke in klišeje.

Včasih ni dobro, da terenski delavec pokaže pretirano pripravljenost za pomoč določenemu uživalcu drog, včasih pa ni dobro, da je pokaže premalo, tako da je v fazi prvega stika pogosto težko določiti pravo mero pomoči.

Ker se terenski delavec dalj časa zadržuje v skupini, ima večina uživalcev drog že izoblikovano mnenje o njem kot o osebi, kar mu lahko nekoliko olajša komunikacijo z novimi uživalci. Pri navezovanju prvih stikov se je kot posebno koristna pokazala metoda navezave stikov prek znanih uživalcev drog. Znani uživalec drog deluje kot posrednik med terenskim delavcem in neznanim uživalcem, tako da predstavi terenskega delavca kot koristnega strokovnjaka, ki ponuja določene oblike pomoči.

FAZA TESTIRANJA

Po prvem stiku se uživalec drog nagiba k temu, da preverja in testira terenskega delavca.

Tipično je, da so včasih ta preverjanja in testi realni, ker uživalec drog preverja, ali bo terenski delavec resnično kaj naredil zanj (nima zaupanja, vendar preverja in išče pomoč). Včasih pa so ta preverjanja in testi nerealni: »Če mi hočeš pomagati, naredi to in to, če ne – adijo.« Tako lahko uživalec drog odpre vse probleme, rad bi denar, hoče, da mu delavec »reši življenje« ipd.

V tem drugem primeru je zelo pomembno, da terenski delavec ohrani ravnotežje med svojo profesionalno integriteto (ponuja samo pomoč, ki je v redu), kar pomeni, da se bo spustil v konflikt s pričakovanji uživalca drog, in željo, nadaljevati odnos pomoči. Če terenski delavec dosledno konfrontira uživalca drog z njegovimi poskusi izsiljevanja, hkrati pa mu dejansko pomaga pri ciljih, ki so sprejemljivi, se pri uživalcu drog razvija spoštovanje do terenskega delavca; tako pride do pozitivnega odnosa.

Terenski delavec stopa v stike z uživalci drog s svojimi pričakovanji. Ravno tako imajo uživalci drog pričakovanja od terenskega delavca. Praksa je pokazala, da se ta pričakovanja razlikujejo. Terenski delavec stopi v stik z uživalci drog z namenom, da jim ponudi svoje usluge (pribor za injiciranje, informacijsko gradivo itn.), v skladu s svojimi nalogami in zastavljenimi cilji, ki že vnaprej določajo, kaj uživalci drog potrebujejo, in pričakuje, da bo uživalec brezpogojno sprejel pomoč. Vendar ni nujno, da bo uživalec sprejel storitve, ki jih ponuja terenski delavec. Pričakovanja uživalcev drog so po navadi veliko večja (pomoč pri zaposlovanju, pravna pomoč, težave v šoli, družini itn.).

Iz prakse je ravno tako razvidno, da skrb za lastno zdravje pri uživalcih drog ni na prvem mestu, in je zato nesmiselno, da terenski delavec v prvih kontaktih ponuja pribor za injiciranje drog, ne da bi prej ugotovil, ali ga uživalci, s katerimi namerava navezati stik, res potrebujejo, oziroma, pričakujejo od njega. Ponujanje pribora za injiciranje uživalcu drog pri prvem kontaktu z

njim je direktno sporočilo uživalcu, da je prenašalec virusa HIV. Tako delovanje terenskega delavca povzroča odpore pri uživalcih za nadaljne sodelovanje, ne le zaradi tega sporočila, ampak tudi zaradi uživalčevega prepričanja o nekoristnosti terenskega delavca nasploh.

PRIMERI IN ANALIZA PRIMEROV

PRVI PRIMER

V lokalu, ki ni znano zbirališče uživalcev drog, sem opazila uživalca, ki sem ga srečevala na terenu, vendar z njim do takrat nisem imela priložnosti za kakršen koli pogovor. Stopila sem do njega in mu povedala, da ga na videz poznam iz določenega lokala, ki je znano zbirališče uživalcev drog, in če ga ne moti, da bi rada z njim govorila. Takoj na začetku sam povedala, da vem, kateri skupini ljudi pripada. Presenečeno me je poslušal in potem pripomnil, da sem »prfuknjena«, ker si ga dovoljim kar tako določiti kot enega izmed tistih. Nato me je vprašal, kaj je na njem videti drugačnega od ljudi, ki so tukaj v lokalu. Bila sem v veliki zadregi, in da bi popravila, kar sem rekla, sem nadaljevala, da sam na terenu slišala, da z ženo pričakujeta otroka, in ker sta oba uživalca drog, predvidevam, da bosta potrebovala pomoč. Nato se je razjeczil in začel razlagati, da ne potrebuje nobene pomoči in da lahko sam poskrbi za svojo družino. »Veš jaz nisem kot drugi džankiji, vedno imam denar... Lahko greš k meni domov in se prepričaš, da je to res. Lahko poskrbim za otroka. Imam toliko oblačil, da lahko razdelim še drugim.« Po tem kratkem pogovoru sem se opravičila, da sem bila tako direktna, in sem odšla.

Iz primera je razvidno, kakšne napake naredi terenski delavec, če je prepričan, da ga vsi uživalci drog poznajo in nekaj od njega tudi pričakujejo. Kot sem povedala, ni nujno, da že v prvem stiku terenski delavec ponudi pomoč in jo vsiljuje uživalcu drog, če ga uživalec ne prosi za to. Pri navezovanju stikov se je prav tako pokazalo, kakšne so nepravilnosti navezovanja stikov

na slepo, ko želi terenski delavec za vsako ceno stopiti v stik z vsemi užívalci. Znano nam je, da je naloga terenskega delavca, da vzpostavlja stike v prvi vrsti s tistimi užívalci drog, ki niso iskalci pomoči. Iz tega je razumeti, da gre zlasti za tiste užívalce, ki z drogami eksperimentirajo, in ne za užívalce, ki so že bili iskalci pomoči. Užívalec iz primera je namreč že vključen v metadonski program. Kljub neuspešnemu prvemu stiku sem še vedno na terenu srečevala omenjenega užívalca, ki je nadaljeval stike z mano. Lahko bi se zgodilo, da bi zaradi neprimerne načina vedenja terenskega delavca odklonil kakršne koli pogovore, da o oblikah pomoči sploh ne govorim.

DRUGI PRIMER

Sedela sem za mizo skupaj z nekaj užívalci drog, ko je pristopila neznana užívalka in me vprašala, kdo sem in kaj delam tukaj. Povedala mi je, da me že dva dni opazuje in ugotavlja, da poznam »folk« in se z njim dobro »štekam«. Opravičila se je, ker me kar tako moti, in me je prosila, če si lahko vzamem čas, ker bi se rada z mano na samem pogovorila. Sedli sva za drugo mizo. Vprašala me je, ali ji lahko pomagam pri določenem problemu. Ker se ji je nekam mudilo, me je prosila, ali se lahko ponovno dobiva čez dve ure. Prišla je po dogovorjenem času (kar me je presenetilo), vendar pod močnim vplivom heroína. Večinoma je pripovedovala o svojem življenju, celo o svojih intimnih doživetjih v času, ko se je preživljala s prostitucijo. Ko sem ji povedala, da ji ne morem direktno pomagati pri reševanju njenega problema, ker nimam ustreznih pristojnosti, se mi je vseeno zahvalila za pogovor. Povedala je, da se že dolgo časa ni imela priložnosti pogovarjati z »normalnim človekom, ki se ne zadeva«.

Pozneje sva se še srečevali na terenu, vendar se razen kratkega pozdrava nisva več pogovarjali.

Užívalka ima trenutno problem, ki ga neuspešno rešuje že nekaj časa. Problem že obravnava center za socialno delo, vendar se je vseeno obrnila name z upanjem, da jo

bom razumela na drugačen način in ji »resnično pomagala«, tako kot si sama želi. To, da ji bom pomagala na »njen« način, je sklepala iz mojega odnosa z drugimi užívalci, ki ga je opazovala.

Kot terenska delavka nisem imela stikov z drugimi institucijami in ji zato nisem mogla veliko pomagati. Menim, da se z mano ni naprej pogovarjala o svojem problemu zato, ker je ugotovila, da ji nisem direktno koristna.

TRETJI PRIMER

Sama sem sedela za mizo v lokalu, ki je bil znano zbirališče užívalcev, in ker ni bilo še nikogar, sem se odločila, da počakam. Po kratkem času je nekaj miz naprej sedel užívalec, s katerim še nisem imela stika. Nekajkrat sem ga že opazila v tem lokalu, zato sem bila prepričana, da je opazil tudi on mene in da me pozna. Pričakovala sem, da bo prisedel k moji mizi ali se vsaj začel pogovarjati z mano. Ker se kar lep čas ni zmenil zame, sem se začela pogovarjati z njim čez mizo. Vprašala sem ga, kako to, da ni drugih užívalcev, in kje so. Pogledal me je in brez besed pil kavo naprej. Nadaljevala sem, da vem, da so bili včeraj ob tem času užívalci že tukaj in da se mi zdi nenavadno, da jih še ni. Tudi pogledal me ni, a sem vseeno vztrajala in ga vprašala, ali ve, ali bo ta in ta užívalec prišel. Ker sem ga še naprej »napadala« z vprašanji, je demonstrativno vstal in se preselil od mize za šank, kjer je v miru popil svojo kavo, potem pa je odšel.

Iz primera je razvidno, da vsi užívalci drog ne poznajo terenskega delavca, čeprav je na mestu dogajanja. Ponesrečen poskus navezave stika načeloma ni problematičen. Razumljivo je, da se je užívalec iz previdnosti odmaknil, saj sem ga kot tujka spraševala po njegovih prijateljih, namena mojega spraševanja pa ni poznal. Lahko bi namreč bila tudi policaj ali sorodnica katerega izmed užívalcev, s katero se ne bi želel še dodatno zapletati.

ČETRTI PRIMER

Za mizo se je skupina užiivalcev pogovarjala o tem, kako ugotoviš, ali si okužen z hepatitisom. Na videz sem jih poznala, vendar se doslej z njimi nisem pogovarjala. Ob napačni razlagi ene izmed užiivalk, kako krvni testi pokažejo, da si pozitiven, sem dobila priložnost, da se vključim v pogovor. Začela sem razlagati in na ta način prekinila užiivalko, ki je govorila. Užiivalka se je razjezila in vprašala, kdo sem, da se delam tako pametno, če pa jim je v programu za odvisnike sam zdravnik tako razložil. Povedala sem, da delam na terenu, da sem medicinska sestra in da študiram socialno delo. Užiivalka je nato nadaljevala razlago, jaz pa sem se še kar naprej vmešavala in jo prekinjala. Niti opazila nisem, da se je med nama že vnel prepir, ker sva zagovarjali vsaka svoje stališče. Pogovoru je sledil neki užiivalec, ki me je poznal, in je pritrdil tistemu, kar sem razlagala, ter povedal, da sem strokovnjak, ki zanesljivo ve več o tem kot neka džankica. Drugi so samo opazovali dogajanje, kar je še bolj razjezilo užiivalko, ki me je še enkrat vprašala, kdo me je sploh kaj vprašal, kaj mislim, in da naj grem drugim pamet solit.

Terenski delavec potrebuje strokovno znanje v prvi vrsti zase. Iz primera je razvidno, da sem se z prezgodnjim vpletanjem v pogovor užiivalcev postavila na stališče »več vem kot vi«, rezultat pa je bil odklonilen odnos. Naloga terenskega delavca je ugotavljati stališča in mnenja užiivalcev do različnih problemov. Šele z ustrezno analizo se pokaže, kako bi bilo mogoče ukrepati in kaj bi bila najboljša rešitev. Menim, da sem prehitro posredovala, zato da bi pritegnila pozornost. Užiivalcem nista bila jasna vloga terenskega delavca in znanje, ki ga ima. Zato je užiivalka bolj verjela instituciji, ki ima moč, kot nekomu, ki opravlja delo na ulici. Iz tega je tudi razvidno, da se mora terensko delo šele uveljaviti kot strokovna dejavnost ter da se mora v okviru tega tudi terenski delavec šele uveljaviti kot strokovnjak.

PETI PRIMER

Med pogovorom z znanimi užiivalci me je na terenu ogovorila neznana užiivalka in me vprašala, kako se lahko zaposli. Ker tovrstnih informacij nisem imela, sem ji obljubila, da se bom o tem pozanimala in ji naslednji dan sporočila, kaj sem izvedela. Na njeno vprašanje, ali bom to res naredila, sem pritrdila. Naslednjih nekaj dni po tem pogovoru nisem prihajala na teren. Ko sva se naslednjič srečali na terenu, se z mano ni hotela več pogovarjati.

Terenski delavec ima na terenu številne stike z užiivalci drog, tako da si mora beležiti v dnevnik dogajanja in dogovore, sicer se mu lahko kaj hitro zgodi, da na določeno stvar pozabi ter tako ne izpolni obljube. Ni nujno, oziroma, celo ni mogoče, da se terenski delavec angažira za vsak posamičen primer v celoti, ker je razumljivo, da se srečuje s številnimi problemi in da sam ne more rešiti vseh. Terensko delo je timsko, kar pomeni, da terenski delavec sodeluje z ekipo strokovnjakov, tako da lahko posamezne primere napoti tja, kjer bodo dobili ustrezno pomoč.

ŠESTI PRIMER

Bila je ura, ko večina užiivalcev odide domov, tako da nas je za mizo sedelo samo še nekaj. Za sosednjo mizo se je neznana užiivalka pogovarjala z neznanim užiivalcem in jokala. Užiivalci za mizo so naenkrat utihnili, jok se je očitno dotaknil vseh. Nekdo je pripomnil, da ni nič narobe. Ko je užiivalka čez čas ostala sama za mizo, sem prisedla. Ker me ni poznala, je nekaj časa gledala vame, potem je dejala, da ve, da delam z džankiji, nato pa je še huje zajokala. Tako žalostnega in objokanega obraza že dolgo nisem videla. Čutila sem potrebo, da jo objamem in pocrkلام, vendar tega nisem storila. Nekaj v meni je jokalo skupaj z njo. »Ostani z mano,« me je prosila, »nič ni narobe, samo živeti ne morem več. Tako bi rada umrla, dovolj imam horsa, vse je narobe.«

Naslednjič, ko sva se srečali, me je uživalka vprašala, ali mi je težila. Želela si je pogovora z mano. Večkrat smo se po dogovoru srečale. Čez čas me je peljala k sebi domov, da spoznam njene starše.

Iz primera je razvidno, kako se je vzpostavil pozitiven odnos. Kot sem omenila, je to proces, ki traja, in ne dogodek. Ko terenski delavec vzpostavi stik z užívalci, si mora prizadevati nadaljevati stike, pa četudi gre samo za pogovore. Srečanje s starši je bilo resnejša priložnost za reševanje problema, ki ga je imela uživalka, vendar terenski delavec tega ne more početi na terenu. Uživalki je odgovarjalo, da sem bila zgolj poslušalka, ki je sočustvovala z njo. Terenski delavec mora znati obvladati čustva.

SEDMI PRIMER

Neznana uživalka je pristopila k meni v lokalu in me prosila, ali ji lahko plačam pijačo. Dala sem ji 100 tolarjev, kar je bilo ravno dovolj. Opravičila se mi je, ker je »fehtarila«. Naslednjič je prišla k meni in me vprašala, ali se mi zdi lepa. Za sosednjo mizo so se pogovarjali o tem in rada bi slišala moje mnenje. Pri naslednjem srečanju me je samo pozdravila, pri nadaljnjih srečanjih pa niti tega ni več storila. Po nekaj takih srečanjih je nekoč spet pristopila k meni in me vprašala, ali ji lahko pomagam, ker ima zelo hude težave. Nekajkrat sva se po dogovoru srečali v mestu, nato pa sva se na njeno željo dogovorili, da se srečava pri njej doma, kjer me je predstavila staršem, s katerimi sem se še nekajkrat srečala.

Iz primera je razvidno, da uživalka v prvih stikih ni potrebovala strokovne pomoči. To je ena od faz odnosa, v kateri uživalci preverjajo, kakšen je terenski delavec kot oseba in kot strokovnjak. Navedeni primer predstavlja vzpostavljanje želenega odnosa med užívalci drog in terenskim delavcem.

OSMI PRIMER

Z neznanim mladoletnim užívalcem sem navezala prvi stik prek znanega užívalca. Srečala sva se po dogovoru. Za pogovor sva izbrala lokal, v katerem se niso zbirali užívalci drog. Užívalec je bil zgovoren in mi je naravnost povedal, da ga lahko v zvezi z drogami vprašam, kar hočem, ker mi bo vse povedal, zato ker mu je neki njegov zelo dober prijatelj povedal, da sem »kul«. Pogovarjala sva nemoteno cno uro. Poslušala sem njegovo zgodbo: mladostnik z nedokončano osnovno šolo, oče alkoholik, mama komaj skrbi zanj. Kmalu bo imel rojstni dan in si želi povabiti prijatelje na žur. Za sabo ima bivanje v vzgojnem domu za mladoletnike, čemur sta sledila še dva zavoda. Pripomnil je, da socialne delavke ne vedo, kaj z njim narediti, in se mi hkrati opravičeval, češ, da se povedano ne nanaša name. Ganila me je njegova otroška bolečina, solz v očeh nisem mogla več zadrževati. Prosila sem ga, da nehava pogovor, in mu ob slovesu ponudila 1.000 tolarjev za rojstni dan. Bil je v zadregi in denarja ni hotel sprejeti. Dejal mi je, da se z mano ni pogovarjal zaradi denarja. Poudarila sem, da sem mu denar ponudila kot darilo za rojstni dan.

Kot sem omenila na začetku, sva se z užívalcem srečala po dogovoru. Na njegov odnos do mene ob prvem stiku je vplivalo mnenje znanega užívalca, ki ima pozitivne izkušnje z mano in dober odnos z njim. Zaupal mi je brezpogojno in odkrito govoril o temnih straneh svojega življenja. Iz primera je razvidno, da kot terenski delavec nisem znala obvladati čustev, ki so nekontrolirano prišli na dan. Terenski delavec kot oseba, ki pomaga drugim, mora znati kontrolirati čustva. Denar sem ponudila užívalcu zgolj iz materinskih čustev, saj bi bil lahko po starosti moj otrok, in ker mi je je pred tem povedal, da že dva dni ni nič jedel. Prišel je namreč v Ljubljano k prijateljem in že prvi dan zapravil ves denar, tako da ni imel niti za avtobus, da bi lahko šel domov. Njegova zgodba je bila resnična, kar mi je potrdil tudi znani užívalec, ki ga pozna že dlje časa in ga ocenjuje kot zelo dobrega in

poštenega fanta, ki ima sicer smolo v življenju, ker uživa heroin. Z uživalcem sem vzdrževala nadaljne kontakte po dogovoru. Odnos sva gradila nekaj mesecov. Na enak način, kot sem bila jaz predstavljena njemu, je tudi on mene predstavljal drugim uživalcem. Pomagal mi je, da sem prišla v stik še z dvajsetimi, dotlej neznanimi uživalci.

DEVETI PRIMER

Na terenu za mizo sem sedela s skupino uživalcev in se pogovarjala. K mizi je pristopil mlajši uživalec s prošnjo, naj mu pomagamo, ker je v hudih težavah zaradi denarja, ki ga mora vrniti dilerjem, ker mu grozijo s pištolo. Ostali uživalci, ki so sedeli za mizo, so ga odganjali, naj neha težiti, da imajo dovolj njegovih zgodb in da naj da že enkrat mir. Potem se je obrnil direktno name: »Ti si socialna delavka, ti lahko razumeš, da sem v stiski. Res, prisežem, da ne blefiram. Že en teden mi grozijo, da me bodo ubili, če ne bom prinesel denarja do konca tedna. Da ne boš mislila, da rabim denar za drogo. Kar tako te ne bi spraševal, raje bi si sposodil od prijateljev. Tak že nisem, lahko mi verjameš. Prosim te, pomagaj mi, vrnil ti bom denar. Res, zelo me je strah, ti tipi so nori, ubili me bodo. Kolikor mi daš, bo v redu.«

Dala sem mu 150 tolarjev, potem pa so mi drugi uživalci rekli, da sem nasedla psihotu, ki tako fehtari, od kar ga poznajo.

Primer kaže posrečen poskus manipulacije uživalca. Zabloda terenskega delavca je v tem, da misli, da bo na tak način pritegnil uživalca k nadaljnemu sodelovanju. Ponujanje denarja ni pravičen način, s katerim bi lahko terenski delavec prišel v kontakt z uživalcem droge.

DESETI PRIMER

Znan uživalec, ki v času najinih druženj ni užival drog, me je prosil, če mu lahko posodim 5.000 tolarjev, ker ima priložnost, da gre za tri dni na morje. Po naključju sva se

naslednji dan srečala v mestu. Še leto dni po tem se je izogibal srečanja z mano.

Ta primer kaže, da se tovrstne manipulacije ne dogajajo le ob prvih stikih, temveč tudi potem, ko je odnos že vzpostavljen. Pri vzpostavljenem odnosu lahko terenski delavec iz občutka nekoristnosti ustreže uživalcu na podlagi osebnega prepričanja in ne na podlagi dejanskih potreb uživalca. Terenski delavec mora na terenu ponuditi izključno strokovno pomoč.

ENAJSTI PRIMER

Za mizo je sedela skupina znanih uživalcev in se pogovarjala o novemu heroinu, ki je prišel na »sceno«. Slišati je bilo, da tako dobrega heroina že dolgo ni bilo. Eden od uživalcev je nato odprl majhno belo papirnato vrečko in začel kazati vsebino drugim. Nagnila sam se naprej, da bi tudi sama videla. Uživalec, ki je kazal heroin, me je zasul z vprašanji: »Kaj, te zanima hors? Saj se mi je zdelo, da vsakega zanima. Kaj, ali nisi še nikoli poskusila? Res nisi nikoli? Te mika? Če hočeš, ti dam eno črtico, samo, da več, zadeta boš kot mamba. Za nas, ki smo že navajeni, ni nič, lahko ga sam pokurim v enem dnevu, pa ne bom zadet. Dam ti za poskusit.«

Starih uživalci nenehno preskušajo terenskega delavca, in tudi ko je odnos že dalj časa vzpostavljen, je terenski delavec še vedno na preskušnji. V tej igri moči uživalci preverjajo motive terenskega delavca za tovrstno delo. Pri izbiri terenskega delavca je nujno preveriti njegove motive za vključevanje, kajti povsem mogoče je, da niso v skladu z nalogami terenskega dela (prikrit uživalec, dilerski nameni.). Zelo pomembno je, da se v take projekte ne vključujejo posamezniki, ki so že eksperimentirali z drogami. Pomembno je, da terenski delavec zna reči drogam ne.

DVANAJSTI PRIMER

Povabljena sem bila na kavo v stanovanje znane užiivalca, in sicer zaradi pomembnega pogovora. Zmotila sta naju njegova prijatelja, prav tako užiivalca, ki sta prosila, da bi se pri njem »zadela«, saj sta v bližini kupila heroin. Oba užiivalca sem poznala tudi sama. Rekla sta, da sem pri svojem delu tako ali tako vsega vajena in naj se ne menim za to, da bo sta vpričo mene injicirala heroin. Bom vsaj lahko videla, sta rekla, kako se zadaneš, in znala pravilno svetovati mladim užiivalcem, če me bodo seveda sploh hoteli poslušati. Eden od njiju me je vprašal, ali me ne mika, da bi se zadela. »Se res nisi nikoli zadela?« se je čudil. »Kako lahko potem delaš z džankiji, če ne veš, kako je to, ko se ga zadaneš. Samo fino se delaš.« Ob tem sem slišala pripombo drugega užiivalca, da ne pozna človeka, ki ne bi hotel probati horsa.

Primer govori o preskusu motivov za sodelovanje. Obstaja nevarnost, da terenski delavec podvomi v svojo strokovnost zaradi izjave užiivalca, da ne moreš svetovati, če sam ne poznaš učinkov droge. Užiivalci so prepričani, da jim lahko pomaga samo kdo, ki ima izkušnje, vendar pa velikokrat odklonijo prav koristen nasvet drugega užiivalca.

TRINAJSTI PRIMER

Na ulici sem srečala znanega užiivalca, ki mu je bilo dolgčas, zato me je povabil na kavo. Približno pol ure sva se pogovarjala o vsakdanjih dogodkih s terena, in ko sva odhajala, me je vprašal, ali hočem z njim pokaditi džoint.

V prejšnjih primerih je bil terenskemu delavcu ponujen heroin. Zmotno je mišljenje, da je za terenskega delavca manj nevarno, če mu užiivalci ponudijo marihuano. Terenski delavec mora v vsakem primeru reči drogam ne.

ŠTIRINAJSTI PRIMER

Na vabilo dilerja sem šla v njegovo stanovanje in tam srečala deset neznanih užiivalcev. Med njimi jih je bilo kar nekaj mladoletnih, ostali so bili v starosti od 19 do 24 let. Večina se ni menila za mojo prisotnost, razen enega užiivalca, ki mi je razlagal, da se še ni »navlekel« tako hudo in bi rad poiskal pomoč. Drogo so preprodajali in uživali v takih količinah, da sem pomislila, da za tako množično zbirališče gotovo že zdavnaj vedo tudi policaji, ter sem samo čakala, kdaj se bodo pojavili na vratih. Premišljevala sem, kaj se bo zgodilo z mano. Po eni uri je eden izmed užiivalcev začel spraševati, kdo sploh sem in kaj delam tu. Diler je povedal, da sem prijateljica in da ni problema. Vse dela, samo horsa ne uživa. Dejal mi je: »Probaj že enkrat, ne bo ti žal. Vseeno ne verjamem, da nisi nikoli probala. Z njo lahko počnete, kar hočete — ona vse razume.« Hotela sem mu nasprotovati, vendar mi ni pustil do besede. Naprej je razlagal užiivalcu, da lahko tudi fuka z mano, če hoče, in pripomnil, da imam rada mlade fante. Potem je še bolj naglas razlagal: če kdo hoče in če jaz hočem, ni problema — postelja je zraven. Čutila sem nevarnost in sem želela domov, kar pa mi je preprečil z prijaznim nasmehom in besedami: »Rad te imam, ti si moja prijateljica in vse razumeš. Veš, da ne bi dopustil, da se ti kar koli zgodi.«

Z dilerjem sva se poznala že dlje časa, zato se mi njegova prošnja, da mu dostavim večjo količino pribora za injiciranje, ni zdela nič nenavadnega, saj na samem začetku vzpostavljanja terenskega dela še ni bilo nič dorečenega. Zdela se mi je dobra priložnost, da kot terenski delavec ustrežem željam užiivalca. Nekaj je bilo vmes tudi radovednosti, kajti zanimalo me je, kje in kako živi eden večjih dilerjev, šlo pa je tudi za priložnost, da srečam dotlej neznane užiivalce. Če bi danes delala kot terenska delavka, ne bi za vsako ceno ustregla užiivalcem. Iz primera je razvidno, da je dobro, da terenski delavci delujejo v paru, kajti sam terenski delavec težje rešuje situacijo med večjim številom užiivalcev drog — zlasti med tistimi, ki ga ne poznajo. V stanovanju sem

stopila, ker sem imela prej dobre izkušnje z dilerjem, in nisem pričakovala, da ga bom srečala v tako »zadetem« stanju. Terenski delavec se pogosto zanese na prejšnje izkušnje z uživalci drog in neha biti pozoren na podrobnosti pri nadaljnjih srečanjih. Vsako situacijo je treba vedno znova preveriti in biti pozoren na podrobnosti in odtenke.

PETNAJSTI PRIMER

Nekega dne sem na terenu med skupino znanih uživalcev srečala tudi uživalca, s katerim sem se dogovarjala za piknik. Veselo sem ga pozdravila in ga ogovorila: »Kako si kaj, prijatelj moj? Še preden sem lahko prisedla, mi je zelo jezno zabrusil: »Kaj, a zdaj smo vsi kar tako tvoji prijatelji, pizda, kaj se boš ti norca delala iz ljudi. Zgini, pizda, kot ena kurba se nastavljaš vsem. Kaj, a ti bomo kar padli...« Vstajal je z očitnim namenom, da me udari. To sta mu preprečila dva druga, tudi znana uživalca, ki sta vedela, da sva sicer v dobrih odnosih. Ker se je še naprej razburjal, so me drugi uživalci prosili, naj grem stran, dokler se ne pomiri. Sedla sem za sosednjo mizo, ostali uživalci pa so ga začeli opravičevati in so me prosili, naj razumem, da je zadet in da ne ve, kaj dela. Ko bo »čist«, mu bo gotovo žal, kajti drugače ni tako agresiven. Nekaj časa se nisva srečala na terenu. Naslednje srečanje je bilo običajno, kot da se neprijetni dogodek sploh ni zgodil.

Znani uživalec mi je na terenu večkrat predlagal, da greva sama ali z drugimi uživalci skupaj nekam na nekakšen piknik v spomin na stare čase, ko so se ljudje med sabo veliko več družili. Privolila sem. Povedala sam mu, da je treba vse skupaj organizirati in da sama nimam časa. Vsake toliko me je spomnil na dogovor, vendar se dolgo ni zgodilo nič, ker se ni bilo mogoče dogovoriti z drugimi uživalci. Uživalec je od mene kot od terenskega delavca pričakoval druženje, da bi pregnal svoj dolgčas. V druženju z mano je videl priložnost, da ponovno vzpostavi stike z socialnim okoljem; odhod v kino, na izlet, v hribe (področja njegovih interesnih dejavnosti pred uživa-

njem drog). Tukaj se postavlja vprašanje, kaj sploh je v takem primeru naloga terenskega delavca. Ker nisem mogla zadovoljiti njegovih pričakovanj in ker so se najini interesi razlikovali, je pod vplivom droge sprostil nakopičeno jezo. Poudariti želim dvoje. Ker se pričakovanja uživalcev do mene kot terenske delavke ne skladajo z pričakovanji, ki jih imam sama, moram kot terenska delavka znati motivirati uživalce za sodelovanje na način, ki je v skladu z nalogami in cilji terenskega dela. Po drugi strani bi rada poudarila, da je zelo pomemben dober odnos z uživalci, ki so na terenu pogosto edina možna pomoč terenskemu delavcu v primerih nasilja, oziroma, kjer je na kakršen koli način ogrožena njegova varnost. Ko terenski delavec vzpostavi dober odnos z uživalci drog in ga sprejmejo »za svojega«, lahko nemoteno opravlja svoje delo.

ŠESTNAJSTI PRIMER

Prisedla sem k manjši skupini uživalcev. Takoj zatem sta v prostor prišla dva policista in se napotila naravnost k naši mizi. Vljudno sta prosila, da jima pokažemo dokumente. Iz torbe sem potegnila osebno izkaznico, ko je eden od uživalcev pripomnil, da se to mene ne tiče. Počutila sem se nelagodno, ko sta policista prihajala proti meni, in se spraševala, kaj se bo zgodilo. Policista sta me pogledala, vendar se ni zgodilo nič. Počutila sem se umazano.

Ne bi navajala vseh komentarjev, ki so jih na račun policistov stresli uživalci, ko sta odšla, vendar se mi zdi pomembna izjava nekega uživalca, ki mi je povedal, da lahko sedaj, ko me ima policija za njihovo, pričakujem, da se mi bo to pogosto dogajalo. In ni se zmotil. Varnost na terenu za terenskega delavca pomeni tudi to, da je policija seznanjena s terenskim delom in njegovimi izvajalci. Po drugi strani je eden od uživalcev malo za šalo, malo za res rekel, da sem jaz pripeljala policista v lokal. Terenski delavec ne more opravljati svojega dela, če uživalci sumijo, da sodeluje z policijo (porušeno zaupanje).

SEDEMNAJSTI PRIMER

Za mizo je sedela skupina uživalcev, ko so se pojavili kriminalisti in jih začeli preiskovati. Uživalka, ki je sedela zraven mene, je iskala rešitev, kako naj se znebi heroína, ki ga je imela pri sebi. Možnost je videla v tem, da ga preprosto odvrže pod mizo, ker tako kriminalisti ne bodo mogli trditi, da je bil njen. Rekla sem ji, da sem lahko v tem primeru tudi jaz osumljena in da se mi ne zdi prav, da tako ravna. »Ti ne veš, da lahko mene zaprejo, tebe pa ne bodo, ker si terenska delavka,« mi je odvrnila. Ne glede na to je upoštevala moje mnenje in je skrila heroin na drugo mesto.

Z uživalko sva imeli vzpostavljen želeni (dober) odnos, kar je gotovo vplivalo na spremembo njene odločitve. Pomislila sem, da bi se lahko znašla v zaporu. Le koga bi lahko poklicala v popoldanskih urah, da bi potrdil, da sem tam iz drugih razlogov? Kdo bi mi verjel, da nisem tudi sama uživalec ali celo diler? Terenski delavec zato potrebuje tudi podporo institucije, ki lahko rešuje tovrstne probleme.

OSEMNAJSTI PRIMER

Komaj sem stopila v lokal, ki je bil znano zbirališče uživalcev drog, ko me je lastnik grobo nadrl, da bo zaradi mene in mojih džankijev poklical policijo. »Poglej, kaj so naredili ti tvoji – če jih ne boš spravila v red, vam ne bom več stregel.« Pokazal mi je večjo količino brizg, ki jih je pobral v sanitarijah. Do spora med lastnikom in uživalci je prišlo že pred mojim prihodom, in ker je bila grožnja, da jim ne bo več stregel v lokalu, resna, so uživalci čakali, da uredim spor z lastnikom na bolj miren način.

Iz primera je videti, da se uživalci zavedajo koristnosti terenskega delavca, če izhaja iz njihovih potreb. Sama identiteta terenskega delavca kot strokovnjaka, ki pomaga, je večini neznana. Delo na terenu ne daje profesionalne legitimnosti kot v institucijah, zato je treba razumeti, da se spremem-

be dosegaajo z majhnimi koraki (dolgotrajen proces). Cilj terenskega dela je doseči spremembe v vedenju uživalcev. V tem primeru je prišlo do spremembe vedenja (niso več puščali brizg v sanitarijah), vendar le zaradi osebne koristi uživalcev. V večini lokalov jim namreč ne strežejo, zato je bilo v njihovem interesu, da obdržijo prostor, ki jim je na razpolago.

DEVETNAJSTI PRIMER

V lokalu je za mizo sedela skupina uživalcev. Ko sem prišla, sem sedla nasproti znanega uživalca, s katerim sva se prav lepo pogovarjala. Bil je vesel in duhovit, tako da nas je vse zabaval. Nenadoma je padel s stola in obležal na tleh. Prisotni za mizo so mislili, da gre za kakšno šalo. Sprva ni nihče reagiral, dokler neki uživalec ni zakričal, da umira. Še vedno ni nihče reagiral, in tudi sama sem verjela, da gre za šalo, saj so drugi uživalci dejali, da večkrat na tak način pritegne pozornost. Lastnik lokala je grozil, da bo poklical policijo, če ne nehamo s hrupom. Medtem se je drug uživalec sklonil k padlemu in rekel, naj kdo pokliče rešilni avto. Pri sebi sem presojala: »Blefira? Overdose ni, epileptični napad tudi ne. Kaj, če ga bom morala reanimirati?« Nekateri uživalci so zapustili lokal, da ne bi bili zraven, če bi prišla policija. Za mojih hrbtom je nekdo pripomnil »Naredi kaj, saj si strokovnjak,« in me porinil naprej. Prišel je reševalni avto in napol zavestnega uživalca v spremstvu enega od uživalcev odpeljal na Klinični center.

V primeru se je pokazalo, da si uživalci predstavljajo, da je terenski delavec tudi medicinski strokovnjak, ki naj bi vedel vse (pripisujejo mu skoraj neomejeno moč). Eno od pomembnih vprašanj pri izbiri terenskega delavca se nanaša na znanje, ki ga mora imeti, da lahko upešno opravlja svoje delo. Če govorimo o uživanju drog in njegovih škodljivih posledicah, je razumljivo, da potrebuje terenski delavec tudi znanje z zdravstvenega področja.

DVAJSETI PRIMER

Znana uživalka me je prosila, ali bi se lahko pogovorila z njeno mamo, ker ji ne verjame, da bo kljub uživanju drog naredila šolo. Dodala je, da se bo verjetno z njeno mamo težko pogovarjati, saj je nihče ne more prepričati. Prvi in drugi pogovor sta bila bolj spoznavna. Mama je imela veliko povedati, hči pa ji je vmes nasprotovala, tako da sem bila bolj poslušalec njunega prepira kot aktivni sogovornik. Ko sta odhajali, me je uživalka vpričo mame vprašala, ali imam mogoče pri sebi sterilni pribor za iniciranje. Ko sem ji ga izročila, je njena mama pripomnila, kakšna pomoč pa je to, če ji omogočam uživanje.

Do naslednjih srečanj ni prišlo, in kot mi je povedala uživalka, ji je mama rekla: »Kako naj ti ona pomaga, če ti obenem daje igle, da se bodeš.« Mnenje uživalkine mame ne preseneča, saj ni edina, ki tako odreagira. V javnosti je premalo natančnih informacij o novih prijemih v socialnem delu.

SKLEP

Ti primeri terenskega dela na eni strani opozarjajo na nevarnosti, ki jim je pri delu na terenu izpostavljen terenski delavec, na drugi strani pa opozarjajo na potrebo po usposobljenem terenskem delavcu, ki je pri opravljanju svojega dela samostojen, a velikokrat žal prepuščen samemu sebi in svoji iznajdljivosti, brez podpore in zagotovljene varnosti na terenu.

Sama sem sodelovala pri vzpostavljanju terenskega dela v Ljubljani in iz izkušenj vem, da je nesmiselno izvajati terensko delo, če ga ne podpira izvajalec. To pomeni, da mora izvajalec terenskega dela zagotoviti terenskemu delavcu varnost na terenu in finančno in strokovno podporo ter mu omogočiti ustrezno usposabljanje in supervizijo. Nujen pogoj pri vzpostavljanju dejavnosti je tudi sodelovanje terenskega delavca z drugimi institucijami, ki izvajajo različne oblike pomoči uživalcem drog. Šele na tak način bo lahko terenski delavec nastopal

kot oseba, ki lahko resnično pomaga in ga bodo uživalci sprejeli kot koristnega.

Praksa je pokazala, da je vnašanje tujih izkušenj in sklepov o potrebi vzpostavljanja terenskega dela priprava na raziskavo specifičnih okoliščin in konteksta, v katerem se droge uživajo pri nas. Začetek dejavnosti terenskega dela, ki ga vpeljujemo pri nas, lahko razumemo kot raziskovalno terensko delo, ki mu šele pozneje sledi definiranje strategije dela. Naprej, terenski delavci, ki imajo konkretne izkušnje pri delu z uživalci drog, morajo posredovati izkušnje in sčasoma izoblikovati standarde o vzpostavljanju stika in nadaljevanju ter vzdrževanju dobrega odnosa z uživalci drog, ki je edino sredstvo, s katerim bo lahko terenski delavec uresničeval naloge in cilje terenskega dela. Obenem s tem prispevajo tudi k razvoju prakse socialnega dela na področju uživanja drog.